

Осврт на концепцијско-доктринарне чиниоце рата на простору бивше Југославије

Капетан бојног брода мр *Младен Вучељић*

У чланку се разматрају основни чиниоци који опредељују однос концепције и доктрине, као својеврсне теорије одбране једног друштва, према стварним политичким и војним збивањима (пракси) на простору СФР Југославије.

Као хипотетички оквир коришћени су закључци НГШ ВЈ, објављени у листу „Војска“ 30/92.

Аутор анализира постулате на којима је била заснована бивша концепција општенародне одбране, процену очекиваног непријатеља, процењене облике и концепцијски одговор на највероватнији облик угрожавања безбедности СФР Југославије. Осим тога, у чланку су наведени резултати компаративне анализе садржаја концепцијско-доктринарних докумената из периода 1970–1987. године.

Отклоњена је дилема исказана у алтернативном закључку НГШ ВЈ: „или је концепција изведена из потпуно погрешне анализе главних чинилаца друштвеног живота, или је она изведена уз потпуно игнорисање тих чињеница и сазнања“.

Концепција, као политичко-филозофска замисао о циљевима и начину одбране друштва, и војна доктрина, као систем усвојених ставова о припремању оружаних снага и вођењу оружане борбе, настају усвајањем концепцијско-доктринарних докумената од стране највиших државних органа земље, а престају да важе с престанком постојања државе коју ти органи репрезентују.¹ Из тога недвосмислено произилази да је концепција и доктрина бивше СФР Југославије такође бивша и формално-правно неважећа. Однос концепције и доктрине с праксом вођења рата и оружане борбе је вишестран са становишта праксе, јер обухвата различите субјекте у антагонистичком или савезничком односу (ЈНА, ТО, САО, Република Српска Крајина, Република Српска, паравојне формације Словеније, Хрватске и бивше БиХ).

¹ Основна концепцијско-доктринарна документа СФР Југославије потписали су, у име Председништва, председници Петар Стамболић и Лазар Мојсов.

За анализу концепцијско-доктринарних чинилаца који, осим теорије, имају и сопствену ратну праксу примене, значајна су следећа основна питања:

- на којим су основним поставкама засновани и колико су се оне показале као реалне;
- какав је непријатељ очекиван, а какав дочекан;
- који је облик угрожавања безбедности предвиђан, а који је у пракси наметнут;
- какав је одговор припремљен на највероватнији облик угрожавања и да ли је он могао да важи и за стварну варијанту угрожавања.

Основне поставке и њихова реалност

Као вишенационална заједница у којој постоје наслеђене и новонастале разлике у друштвеном и економском развоју,² СФР Југославија је у концепцијско-доктринарним документима признавала тежње за националном еманципацијом и очувањем националног идентитета³ искључиво потлаченим народима у државним структурама супротне политичке поларизације. У властитој држави прокламовала је начело поштовања националне суверености и равноправности,⁴ а национално питање сматрала је дефинитивно решеним.

„Социјалистичко југословенство“ и „демократска национална свест“ сматрани су темељима „братства и јединства“.⁵ За особине човека као одлучујућег чиниоца рата проглашаване су имагинарне и пракси противуречне вредности („социјалистичка самоуправна свест“, „опредељење за Југославију као братску заједницу добровољно уједињених и равноправних народа и народности“, „југословенски социјалистички патриотизам“, „висок морал појединца и колектива“, „мотивисаност и спремност за одбрану“). Нације су биле „народи“, а националне мањине „народности“. У стратегијским проценама, капитализам се „борио за репродукцију“, а социјализам је „прерастао у светски процес“. Све те и сличне фикције маскиране су генералном заблудом о „политичком и акционом јединству“. Разни „изми“ (национализам, либерализам, догматизам, бирократизам, технократизам) додатно су замагљивали ситуацију, отежавали идентификацију „класног непријатеља“ и скретали пажњу с егзистенцијалних проблема. Признање конфузне ситуације у политичком систему ушло је дословно као став у концепцијско-доктринарна документа: „Чинилац непредвидивости у политичком процесу, а и чињеница да се многе појаве у њему јављају у посредним облицима, објективно отежавају разликовање нормалних токова политичког живота од деструктивног деловања усмереног на изазивање криза.“⁶

² Стратегија ОНО и ДСЗ, ССНО, 1987, стр. 32.

³ Исто, стр. 15.

⁴ Исто, стр. 33.

⁵ Исто, стр. 32.

Као основни постулати опстанка и развоја, трајне вредности, проглашени су: социјалистичко самоуправљање, братство и јединство, национална равноправност, федеративно уређење, политика несврставања и ОНО и ДСЗ.⁷ Они су чинили недељиво јединство, тако да је нарушавање једног постулата угрожавало све остале. Идеална шема изгубила је основ на првом постулату када је социјалистичко самоуправљање само себе оборило у пракси. Међу „браћом“ у лошем социјалном систему нестало је и братства и јединства (или га никад није ни било). Несврставање је напуштено као спољна политика оног тренутка када је прекршен њен основни принцип – решавање спорова мирним путем, и када су „братске републике“ почеле да се сврставају на основу уских (а можда и „прешироких“) националних интереса. Сецесионизам је нарушио федерализам. На попришту су остали елементи система ОНО и ДСЗ да сачекају крај једне агоније и одиграју завршну, али различиту улогу.

Оптимистичка визија унутрашње стабилности, идејно-политичког јединства, кохезије међунационалних и међурепубличких односа и сагласности политичке воље свих политичких снага у земљи показала се као нереална. Таквом се показала и претпоставка о снази и животности самоуправног социјалистичког система, око којег су, као око најпрогресивнијег друштвеног система, требало да се окупе све прогресивне снаге друштва, чиме су се деструкција и дестабилизација друштвеног система изнутра сводиле на занемарљиво малу и лако савладиву могућност.⁸

Очекивани непријатељ

Процена вероватног непријатеља у основи је била идеологизована и политизована. У глобалним разматрањима, очекивани непријатељ на светској политичкој сцени биле су „снаге чији је циљ очување односа и институција потчињавања људи и народа“ (капитализам, империјализам), док су савезничке и прогресивне биле „снаге чији је циљ остварење потпуне политичке, економске и културне еманципације потлачених класа, слојева и народа“ (социјализам и несврстани).⁹

У проценама угрожености, очекивани непријатељ и непријатељ с највећим могућностима и најширим циљевима био је спољни непријатељ. У односу на њега, унутрашњи је био учесник у специјалном рату и сарадник у остварењу циљева агресије спољњег непријатеља. У пракси се показало супротно, односно да је спољни непријатељ био сарадник у остваривању циљева унутрашњег непријатеља.

Унутрашњи непријатељ је, у проценама могућности, био подељен на групације (националистичке, иредентистичке, бирократско-етати-

⁶ Исто, стр. 137.

⁷ Исто, стр. 9.

⁸ Основе за израду новог општевојног доктринарног документа, ГШ ВЈ – Сектор за оперативне послове, 1993.

⁹ Стратегија ОНО и ДСЗ, стр. 13.

стичке, либералистичке, клерикалистичке, сепаратистичке, унитаристичке, догматско-бирокарске и друге) с посебним интересима, али с јединственим циљем у односу на будућност земље. Интересантно је да су, осим сепаратиста, који су успели да наруше интегритет СФР Југославије, непријатељем сматрани и унитаристи, чији је интерес био јачање унутрашње кохезије савезне државе.

Процењени облик угрожавања безбедности

Концепцијско-доктринарна документа, као облике угрожавања безбедности земље, предвиђала су специјални рат и оружану агресију, при чему је специјални рат сматран обликом агресије и агресивних притисака у миру.¹⁰ Најтежим обликом сматрана је агресија коалиционих снага агресора, с познатом физиономијом борбених дејстава у почетном периоду рата (масовни удари авијације, почетни удар комбинованих снага састављених од јаких групација КоВ, посебно оклопних, механизованих, артиљеријско-ракетних и ваздухопловних, ваздушнодесантних, поморских и поморско-десантних снага).¹¹ Стварност је, међутим, наметнула грађански рат с карактеристикама националних и етничких побуна у сецесионистичким републикама. Грађански рат је доктринарно третиран само у најновијем концепцијско-доктринарном документу, и то као један од облика употребе силе у свету, али не и као један од могућих облика угрожавања безбедности земље. Иако парадоксално, та врста рата обрађена је непосредно иза, а судећи по устаљеном систему техничке обраде и као подврста народноослободилачких ратова, с револуционарном или контрареволуционарном конотацијом.¹² При томе, контрареволуционарни карактер унутрашњег (грађанског) рата уопште се није могао уклопити у дефиницију народноослободилачких ратова који су *a priori* означени као ослободилачки, па према томе и као прогресивни ратови.

Одговор на највероватнији облик угрожавања

На варијанте угрожавања безбедности припремљен је и развијен универзалан одговор, примерен, пре свега, најтежој и највероватнијој опцији – угрожавању безбедности оружаном агресијом. Систем ОНО и ДСЗ развијен је „као конкретан историјски облик непосредног подруштвања одбрамбене и безбедносне функције“.¹³ Одбрамбену функцију покривали су систем ОНО и ОНОР као политички и војноодбрамбени одговор на све претње и изазове угрожавања интегралне безбедности оружаном агресијом.¹⁴ Безбедносну функцију, која се само условно може одвојити од одбрамбене, покривали су тежишно елементи система

¹⁰ Исто, стр. 34.

¹¹ Исто, стр. 162.

¹² Исто, стр. 23.

¹³ Исто, стр. 33.

¹⁴ Исто, стр. 158.

ДСЗ и постулати о понашању субјеката јединственог одбрамбено-заштитног (безбедносног) система у ванредним приликама.

Опште карактеристике система у целини јесу универзалност и свеобухватност. Универзалност се односи на јединство система независно од варијанте угрожавања, истоветност субјеката и њихове различите улоге у варијантама угрожавања интегралне безбедности земље. Свеобухватност се огледа у тоталитету захватања свих људских, материјалних и духовних потенцијала друштва, бројности и разноврсности субјеката одбране и заштите, укључујући правна и физичка лица. Својеврсна и одлучујућа заблуда о функционалности система састојала се у занемаривању и потцењивању националних, политичких, историјских, конфесионалних, социјалних и других разлика између субјеката система, степена њихове политичко-правне самосталности и способности да на деструктиван начин манифестују своју посебну политичку вољу и оријентацију у односу на опште захтеве система.

Институцијом ОНОР-а, као одбрамбеног одговора искључиво на изазове угрожавања безбедности оружаном агресијом (дакле, споља), и прописивањем понашања субјеката ОНО и ДСЗ у ванредним приликама као посебној ситуацији искључена је могућност да се и ОНОР-ом (НОР-ом), као једним од крајњих средстава, на целој територији брани интегритет СФР Југославије и од унутрашњег непријатеља, на основу слободно конституисане политичке воље југословенски оријентисаних грађана без обзира на националну и верску припадност.

Полазна теза дела аутора у оцени концепције и доктрине СФР Југославије јесте да „концепција, као и систем ОНО и ДСЗ, у свом оперативном функционисању, нису издржали критику праксе, нити су испунили стратегијске циљеве и очекивања на плану ефикасности оружане борбе и заштите суверенитета и територијалног интегритета земље“, ¹⁵ али се и поред тога слажу да целокупну материју треба критички преиспитати. Као основне разлоге за објективан однос у анализи бивше концепције ОНО део аутора наводи чињеницу да бројна начела која је она садржала нису наша оригинална решења, већ стандарди добро познати у свету, те да су иста начела веома успешно примењивана у Словенији и Хрватској у току сецесионистичких оружанних активности против ЈНА. ¹⁶ Осим тога, критикује се одустајање од свих начела концепције ОНО и избор крајње радикалних решења којима се апсолутизује улога државе у одбрани земље, верификује улога професионалне војске, редукује одбрана на оружану борбу, занемарује укупни отпор народа и маргинализује значај народног карактера рата за успех одбране малих земаља у борби против надмоћнијег непријатеља. Критика се односи и на некритичко извођење закључака само из чињенице да се СФРЈ распала, што значи да њен систем одбране није

¹⁵ Миле Стојковић, *Проблем избора новог стратегијског концепта одбране СРЈ* (материјал за научну расправу „Нови светски поредак и политика одбране СРЈ“), МО СРЈ, 1993, стр. 318.

¹⁶ Милан Вучинић, *Како до новог концепта одбране земље*, исто, стр. 311.

успео да је одбрани, при чему се занемарује чињеница да проблем није био само у концепту (систему) већ и у политици и основним претпоставкама на којима се систем одбране заснивао. Тај аутор¹⁷ истином сматра мноштво грешака и заблуда које се састоје у фетишизовању ранијег система одбране као у сваком погледу најсавршенијег решења, глорификовању и идеологизацији тог система као савршенства оригиналног типа, некритичности према његовом квалитету, неодрживом очекивању у погледу степена мотивисаности грађана за одбрану, као и у основној заблуди о стању међунационалних и међурепубличких односа.

У погледу концепта „наоружаног народа“, аргументовано се заговара идеја о његовој реафирмацији. При томе, аутори се ограђују од бившег идеологизованог одбрамбеног концепта и упућују на класичну замисао о општеној снази какву памти историја ратне вештине (Карно, Лер, Голц) и наше историјско наслеђе. Према тим схватањима, „за случај спољњег угрожавања СР Југославије, без обзира да ли је у питању агресија са ограниченим или радикалним циљем, предност вишемилионске армије наоружаних бораца-грађана, чврсто патриотски опредељених, војностручно оспособљених и војностратегијски и тактички рационално вођених, представља још увек непревазиђену форму најефикаснијег стратегијског концепта одбране. Таква народна одбрана мора бити јединствен систем организовања, припремања и учешћа свих облика инетитуционалног (државног) и неинституционалног (грађанског) организовања друштва у одвраћању и спречавању агресије и других опасности по земљу и у оружаном борби и другим облицима борбе и отпора ради одбране и заштите“.¹⁸

За објективну оцену концепцијског одговора на могуће варијанте угрожавања безбедности СФР Југославије веома је индикативна подударност ставова више аутора о истом питању. „Када се ради о концепцији ОНО, њу треба посматрати са идеолошког и материјалног становишта. Идеолошке поставке ОНО, односно њено подруштвљење према Марксовом поимању наоружаног народа и њено ослањање на интегрални самоуправни систем, припадају прошлости и саставни су део заблуда на којима су грађени укупни односи политичког и економског система СФР Југославије. Покушаји њихове практичне реализације захтевали су знатна улагања у непродуктивни део одбране и нису дали ни приближно адекватне ефекте.“¹⁹ „Идеолошка осуда ОНО као марксистичке заблуде оправдана је само у мери у којој је она незнатички, догматски примењена, што је често доминирало. Међутим, у крајњој линији, она је неоправдана, јер генетски ОНО, народни рад и милицијска војска постоје од најстаријих ратова и трају све до наших дана. Највећи пропусти учињени су у некритичком, неселективном, нееластичном и нереалном примењивању и организовању ОНО. Занемарени су реални услови, околности и индикатори стварности, што значи да је и модел

¹⁷ Исто, стр. 307 и 308.

¹⁸ Миле Стојковић, исто, стр. 326 и 327.

¹⁹ Никола Чубра, *Пристап избору система одбране*, исто, стр. 282 и 283.

²⁰ Душан Дозет, *Државна политика и одбрана*, исто, стр. 252.

постао волонтаристички концепт и нестварна творевина, а то је последњи рат и показао.²⁰ „Посебне недоумице изазивају оне аргументације које нужност професионализације правдају наводним крахом система ОНО и ТО, при распаду друге Југославије. У том распаду пропала је само идеолошка, псеудокомунистичка и југословенска димензија система о којима је овде реч. Управо размере међунационалних сукоба у рушевинама друге Југославије, које мобилишу широке слојеве становништва, у различитим облицима дејстава, осведочују ваљаност битних, војних аспеката система ОНО и ТО. Осим тога, ми не видимо никакво противуречје између професионализације Војске и система ОНО и ТО, јер су у питању комплементарни системи одбране.“²¹

Преовлађујуће је мишљење да „Војни део система ОНО, односно његове ОС, објективно није било могуће ослободити идеолошког утицаја комунистичке партије и њене државе. Поред тога, кадровска структура ЈНА прилагођавана је националној (‘кључеви’ у кадровској политици). Ратна доктрина је базирала на одбрани суверенитета и самоуправног социјалистичког друштва од спољњег агресора, не рачунајући на могућност сецесионизма, међунационалних сукоба и избијања грађанског рата“.²²

У суштини, ради се о основаности политичке и војне дискредитације како бившег система одбране у целини, тако и његовог војног дела с компонентама оружаних снага – ЈНА и ТО.

Аргументи за политичку дискредитацију заснивају се на критици идеолошког приступа конципирању одбрамбене сфере друштва. „Идеологија је диктирала циљеве одбране, а тако издиктирани циљеви сматрани су скоро природно, једино могућим. Разуме се да је то веома отежавало анализу индикатора стварности, а занемаривање индикатора стварности, отварало је широку могућност преовлађивања атрибутивних ставова, што је са своје стране повећавало идеолошки карактер одбране фаворизујући лажну свест о циљевима одбране и о самој одбрани. Последице су морале бити кобне, а једна од најтежих била је запостављање збиље, игнорисање стварности. Наравно, у томе сама одбрана није била основни кривац (нити носиоци послова одбране). Главни кривац био је у сфери идеологизованог друштва и политике чији је саставни део била одбрана.“²³

Војна дискредитација система и њихових компонената започета је политичком дисквалификацијом ТО као „велике преваре“ (В. Кадијевић и Б. Аџић), што никада до краја темељито и аргументовано није проведено. Наиме, аргументи војне дискредитације поново покрећу питање политичког система и уставно-правног поретка који је одредио концепцијско-доктринарне ставове о руковођењу и командовању у сфери народне одбране.

²¹ Драгош Калајић, *На бранику Европе, против новог светског поретка*, исто, стр. 173 и 174.

²² Никола Чубра, *исто*, стр. 283.

²³ Душан Дозет, *исто*, стр. 238 и 239.

Одредбама Устава из 1974. године федеративно уређење, заложено у основне постулате и полазишта концепције ОНО, практично је претворено у конфедеративно. Надлежности република у свим областима друштвене делатности, па и у одбрамбеној, осамостаљене су до нивоа државности, и то под изговором подруштљавања одбране. У сфери одбрамбене функције друштва то је условило двостарешинство у командовању до стратегијско-оперативног нивоа. Јединство система ОНО у целини је остваривано једино на нивоу врховног командовања. Републички штабови ТО нашли су се у ривалском односу према командама армијских области. Територијална одбрана се претворила у републичке армије и била у готовости да на свом простору одигра улогу супротстављене стране ЈНА у сецесионистичким захватима националистичких вођа бивших југословенских република. Јединство система руковођења оружаним снагама до највишег нивоа било је значајно нарушено. У надлежности федерације остала је само ЈНА. Све остале елементе система развијала су, припремала, а касније и употребљавала републичка руководства. Југословенска народна армија унапред је ограничена зависношћу од мобилизацијског и регрутног система, чија је функционалност доведена у питање променом политичке ситуације у појединим републикама. „Велика превара“, дакле, била је изведена знатно пре него што су то установили они који су били одговорни за њено откривање. Битка за Југославију већ тада је изгубљена.

Концепцијски ставови о руковођењу системом ОНО и ДСЗ следили су уставне норме и нису могли бити другачији. Према њима, осим ТО као основног чиниоца у подели одбрамбене моћи друштва, у надлежности република били су и остали подсистеми и колективни субјекти система одбране, изузев ЈНА (ДСЗ без службе државне безбедности, која је имала врх на нивоу Федерације, цивилна заштита, служба осматрања и обавештавања, друштвене делатности, радне организације и становништво организовано у разне колективитете, а касније и странке). Друштвено-политичке заједнице (укључујући и републике), према концепцијским ставовима о руковођењу и командовању, имале су широка овлашћења. Руководиле су ОНО и ДСЗ на својој територији, припремама за одбрану и активностима у рату и ванредним приликама, организовале, припремале и материјално обезбеђивале јединице ТО и ЦЗ и центре службе осматрања и обавештавања.

Целина ратних дејстава у ОНОР-у подељена је по носиоцима. Носиоци и организатори оружане борбе у њему биле су команде ЈНА, али и штабови и јединице ТО на свом простору, док су носиоци и организатори неоружаних облика борбе и општеномодног отпора биле искључиво ДПЗ и ОУР.²⁴ Општине, покрајине и републике, свака на својој територији, биле су носиоци и координатори свих активности усмерених на отклањање узрока и последица ванредних прилика.²⁵ У свим условима ванредних прилика који би налагали да се уставни

²⁴ *Стратегија ОНО и ДСЗ*, ССНО, 1987, стр. 166.

²⁵ *Исто*, стр. 150.

поредак брани и оружаном силом првенствено је предвиђено ангажовање јединица ТО, чију употребу наређују штабови република и покрајина.²⁶

Друштвена самозаштита, као комплементарна функција ОНО, усмерена на отклањање узрока и онемогућавање делатности којима се угрожавају независност, територијални интегритет и одбрамбена способност земље и у чијој је надлежности борба против свих облика деловања снага унутрашњег непријатеља, посебно с позиција национализма, била је у рукама република као носилаца. Оне су процењивале угроженост и саме себи дефинисале задатке у области самозаштите. У њиховој надлежности нашле су се стручне службе система ДСЗ: јавна безбедност, органи правосуђа, инспекцијски и контролни органи, царина, служба друштвеног књиговодства, органи физичко-техничке заштите, унутрашња контрола и остале, осим државне безбедности, која је на нивоу република и покрајина имала своје управне органе.

На основу концепцијских ставова о руковођењу и командовању системом ОНО и ДСЗ, али и уставних одредаба из којих произилазе, на почетку ратних дејстава сецесионистичке републике су имале потпуно организован, опремљен и оспособљен систем цивилне заштите, с јединицама опште и специјализоване намене и штабовима највишег ранга на републичком нивоу. У функцији специјализованих јединица нашла се грађевинска механизација, која је омогућила масовну појаву барикада на саобраћајницама и блокаду касарни и других објеката ЈНА. Слично се десило и са системом осматрања и обавештавања, у који су биле укључене: хидрометеоролошке, сеизмолошке, ватрогасне и здравствене службе, службе радиолошке заштите, службе у области пољопривреде, водопривреде, електропривреде, веза, јавног информисања, саобраћаја, транспорта итд.

Концепцијски и доктринарно ЈНА у таквом систему намењена је и оспособљавана за вођење оружане борбе против главних групација оружаних снага агресора, првенствено против оклопних и механизованих, ваздухопловних, поморских и десантних снага,²⁷ у садејству са ТО и сарадњи с другим структурама ОНО и ДСЗ. Пошто концепцијски није предвиђен рат на туђој територији, њена самостална дејства, без ослонаца на ТО и остале субјекте одбрамбеног система, нису доктринарно разрађивана. Отуда је, у односу на ТО, која је намењена и оспособљавана и за самостална дејства, ЈНА објективно имала мањи степен самосталности. У односу на целину система, ТО била је ближе његовој бази – осталим субјектима ОНО и ДСЗ, и израстала је из истог регионалног система, док се ЈНА на њега само ослањала.

Ако се занемаре одредбе према којима ЈНА у изузетним ситуацијама има и задатке у систему друштвене самозаштите, и то поново у

²⁶ Исто, стр. 151.

²⁷ Исто, стр. 58.

садејству са ТО и у сарадњи с осталим субјектима система, на територијама под контролом сецесионистичких република, посебно Словеније, ЈНА обављала је, у суштини, антиконцепцијске задатке, односно задатке за које није намењена, нити оспособљавана. То се аргументује и чињеницом да је против себе имала све остале елементе система којем је припадала и на које је концепцијски требало да се ослања. Из таквог односа произилази да су јој наметнути улога и задаци које она није могла да прихвати и обави без радикалних промена у њеној оперативној употреби, организацији, логистичкој и другој подршци. У крајинама, где је ситуација омогућила ослонац на остале компонентне система одбране, ЈНА успешно је садејствовала с јединицама ТО и другим структурама система одбране.

На територији Републике Српске Крајине, Републике Српске и територијама сецесионистичких република, ТО представљала је окосницу за формирање оружаних снага. Коришћена је за дејства како на главним, тако и на помоћним правцима одбране. У САО крајинама садејствовала је ЈНА, посебно оклопно-механизованим јединицама, између осталог и у својству пешадије, чији је недостатак узрокован нарушеним мобилизацијским и регрутним системом. Учествовала је у одбрани градова и других насељених места, као и у борби у њима. Изводила је активна дејства у бокове и позадину непријатеља, запречавала комуникацијске правце, дејствовала и у заштити комуникација, изводила заседна дејства, контролисала територију и штитила објекте на њој, обезбеђивала органе власти, привредне и јавне објекте, објекте друмског, железничког, поморског и речног саобраћаја и саобраћаја у ваздушном простору и водила борбу против убачених диверзантских и терористичких група. Из наведеног, очигледна је подударност задатака које је обављала с концепцијским одредбама о намени и доктринарним ставовима о употреби те компоненте система општенародне одбране и друштвене самозаштите.²⁸

Усклађеност концепцијских ставова с праксом и резултатима употребе ТО на обема странама оправдава мишљење неких аутора да се ТО не може дискредитовати из војних разлога, иако је политички одавно дисквалификована. Основни аргумент политичке дисквалификације ТО као решења садржан је у чињеници да је била почетни и основни ослонац за разбијање СФР Југославије. При томе се испушта из вида чињеница да је у САО крајинама била ослонац за организовање општенародног отпора и једна од основних брана подјармљивању српског живља на тим просторима.

С обзиром на то да је подела ОС бивше Југославије на ЈНА и ТО била уставна категорија, знатно је коректнија констатација да се заиста не ради о „великој превари“ (како тврде некадашњи заговорници ове идеје), већ о великој политичкој грешци која је учињена институисањем ТО у уставно-правни поредак, а затим и у концепцију одбране, једног политички, национално и конфесионално нехомогеног друштва, и то

²⁸ Исто, стр. 58.

као техничке компоненте регуларне армије, односно као њене територијалне копије.²⁹

На основу наведеног, а с обзиром на основне политичке грешке, које се састоје пре свега у: 1) нереалној процени и игнорисању стања међунационалних односа као основне чињенице која је утицала на угрожавање безбедности земље; 2) запостављању јединства система руковођења и командовања укупним одбрамбеним снагама друштва у таквој ситуацији, и 3) подели тих снага на две опонентске техничке компоненте, што је непримерено хетерогеној друштвеној структури, може се закључити да ОНОР-ом, као универзалним одговором на могуће варијанте угрожавања безбедности земље агресијом споља, системом друштвене самозаштите и одредбама о ванредним приликама, као одговором на угрожавање безбедности земље од стране унутрашњег непријатеља, није могао бити спречен распад СФР Југославије захваћене грађанским ратом, националним и етничким побунама. Отуда није неоснована процена неких аутора, који се позивају на исте грешке у политичком и одбрамбеном систему, да систем одбране заступљен концепцијом ОНО и ДСЗ не би био успешан ни у варијанти спољње агресије на СФР Југославију, јер би сваки агресор рачунао на међунационалне спорове, а ниједан не би наишао на исти отпор у свим њеним деловима.³⁰

Закључак

Постулати на којима је заснована концепција одбране СФР Југославије нису реално одражавали релевантне чињенице друштвене стварности. Према закључцима процене ангажованости очекиван је спољни, у сарадњи с унутрашњим непријатељем, а дочекан унутрашњи, у сарадњи са спољним непријатељем. Уместо агресије коалиционих снага, безбедност земље угрожена је сецесионистичким грађанским ратом. Одбрамбеним одговором на угрожавање безбедности вероватно ни у једној варијанти није могао да се спречи распад Југославије, па се као крајњи може прихватити алтернативни закључак: „или је концепција изведена из потпуно погрешне анализе главних чињеница друштвеног живота, или је она изведена уз потпуно игнорисање тих чињеница и сазнања“.³¹

Ако је концепција ОНО изведена из погрешне анализе главних чињеница друштвеног живота, између садржаја концепцијско-доктринарних докумената издаваних на временској дистанци³² не сме бити великих разлика у процени могућности угрожавања безбедности СФРЈ.

²⁹ Душан Дозет, *исто*, стр. 251.

³⁰ Милан Вучинић, *исто*, стр. 309.

³¹ Живота Панић, *Одбрана земље општа патриотска и професионална обавеза*, „Војска“, бр. 30/92, стр. 5.

³² У компаративној анализи коришћени су *Основи војне доктрине ОС СФРЈ*, 1970; *Стратегија оружане борбе*, 1983, и *Стратегија ОНО и ДСЗ*, 1987. Документа су издавана у размаку од 17 година. Од издавања последњег документа до рата на простору СФР Југославије протекле су три године.

Међутим, ако је изведена уз игнорисање тих чињеница, између садржаја концепцијско-доктринарних докумената мора бити разлике у процени могућности угрожавања безбедности СФР Југославије.

У периоду између издавања концепцијско-доктринарних докумената сазревали су услови да се исправно процене чиниоци угрожавања безбедности земље. „...Сценарио растурања бивше СФРЈ био је написан одавно, а прецизније допуњаван 1962, 1966, 1971, 1974, 1979, 1981. и 1989. године, сагласно развоју међународне ситуације и променама у односу моћи снага и кризама у земљи. Дезинтеграциони процеси у бившој СФРЈ започели су одмах после антифашистичког рата 1941–1945. године, а изразито од 1962, односно 1974. године доношењем новог (кон)федеративног Устава“.³³

Резултати компаративне анализе садржаја концепцијско-доктринарних докумената из периода 1970–1987. године, с тежиштем на делу који се односи на угрожавање безбедности земље, указују:

- да ни у једном документу грађански ратови нису сврстани у облике угрожавања безбедности СФР Југославије;

- да су само у последњем документу у класификацији облика употребе силе у савременом свету заступљени унутрашњи (грађански) ратови;

- да је институција ванредних прилика (и поглавље о њима) уведена само у последњи концепцијско-доктринарни документ;³⁴

- да само последњи документ и у наслову има синтагму „друштвена самозаштита“;

- да су одредбе о друштвеној самозаштити значајно дограђене у периоду између издавања два последња документа;

- да се број невојних органа и организација с компетенцијама у одбрани земље радикално повећавао;

- да је децентрализација руковођења и командовања пословима одбране земље бивала све шири;

- да је професионални део војске (ЈНА) све мање био самосталан и све чешће упућиван на садејство са ТО и сарадњу с осталим структурама општеноародне одбране и друштвене самозаштите.

У целини, резултати анализе указују на два противуречна процеса: с једне стране, значајне промене у одредбама потврђују да су постојала сазнања о све већој опасности од угрожавања безбедности активношћу унутрашњег непријатеља и, с друге стране, да су постојале и јачале мере које су контрапродуктивно деловале у односу на та сазнања, тј. да се процес разградње система настављао независно од тих сазнања. На основу наведеног, неопозив је закључак да је концепција ОНО и ДСЗ изведена уз потпуно игнорисање чињеница друштвеног живота и сазнања која су указивала на чиниоце угрожавања безбедности земље.

³³ Миланко Зорић, *Међународни војнополитички односи*, „Нови светски поредак“ и положај СР Југославије, исто, стр. 46.

³⁴ Та проблематика се у документу излаже на 21. страни.